

ELS PLANS DE DESVIAMENT DEL TER I DEL DARÓ

Els aiguats

Des de l'edat mitjana les qüestions sobre drets d'aigües, sèquies i molins dels dos rius —Ter i Daró— de l'Empordà mitjà, o baix Ter, han estat polèmiques.

En una època molt llunyana, les aigües dels dos rius discorrien sense entrebancs pel propi llit. Però els regants de les terres de la ribera dels rius van començar a envair els seus llits, a ocupar noves terres mitjançant la construcció de motes, amb estakes clavades i troncs, pedres i terres, i a aprofitar les aigües per als propis conreus i molins mitjançant recs i canals secundaris. A la conca del Daró, per exemple, van proliferar els petits molins de gra. També, els terratinents, propietaris de les terres veïnes dels dos rius i dels molins, i el propi Ajuntament de Torroella, que regentava les deveses reials, provocaven la inundació de terres comunals i les convertien en aigualeixos que després reclamaven per llaurar-los i convertir-los en novals —terrenys incults convertits en cultius—. Així, incrementaven d'una manera fàcil i barata el seu patrimoni.

No acabava aquí l'expoliació, sinó que amb la plantació d'arbredes avançaven els seus terrenys, creaven recolzes en els marges fluvials i empetitien el llit del riu i dificultaven el pas de les aigües.

D'altra banda, es van aixecar en el Ter dos obstacles considerables per retenir les aigües en benefici dels recs dels molins. El propietari del molí de Dalt, a Torroella, bastia la resclosa de Torroella entre els termes d'Ullà, per un costat, i de Gualta, per l'altre. El dels molins de Gualta i de Pals bastia la de Canet, en el terme de la Tallada. A més, consta que aquest propietari obligava els seus arrendataris a aixecar periòdicament el mur de la resclosa per retenir més aigua en benefici del rec del molí de Gualta en èpoques d'estiatge. Aquest procediment abusiu havia motivat protestes, i la intervenció de la batllia general, en temps de domini de la casa Pons i després de la casa Solterra, que tenien els drets dels tres molins, dels regadius i de pesca del pla de Torroella, ja que l'augment de l'embassament els privava de l'aigua.

L'estretor del llit dels dos rius, les illes que hi havia, els embassaments d'aigua en els recolzes i el desmesurat nivell de l'aigua retinguda a la resclosa de Canet feien que les periòdiques avingudes dels dos rius, el creixement dels cabals en temps de grans pluges, provoquessin desbordaments espectaculars que encara es recorden. Les aigües dels dos rius units formaven un immens llac en aquest baix Ter, mentre aquest riu trencava la mota de Canet i irrompia pel pla d'Albons fins a arribar a Cinclaus on s'unia amb el riuet de Sant Martí d'Empúries. Llavors la contrada era una zona lacustre i el massís del Montgrí una vertadera illa.

Al llarg de segles, les queixes dels petits i dels grans propietaris, no paren. Els grans propietaris i l'Ajuntament de Torroella no volen reconèixer que són

en part responsables d'aquells desastres. Es nomenen comissions per arranjar les destrosses i fer recs, canals i marginades als rius per donar un millor curs a les aigües, però quan s'arriba al punt d'haver de sacrificar terrenys, obrir nous canals i sèquies, i de pagar les despeses, ja que la hisenda estatal no donava cap sou, llavors tot queda aturat i els projectes arraconats en els arxius.

Es confeccionen llistes de perjudicats que amb bona fe declaren fins l'últim tros de terra afectada i inundada, llistes que serviran per reclamar les talles que es confeccionaran per reclamar despeses i inversions, mentre els més potents procuren eludir al màxim fer efectiva la seva aportació econòmica.

L'escàndol és manifest quan els amos dels molins de Pals i de Gualta van unir el curs del Daró amb el nou canal de Gualta i un grup de torroellencs, gualtencs i un propietari de la Bisbal, més de trenta diu la denúncia, intentaren pel seu propi compte tornar el Daró al seu llit primitiu l'any 1637.

Ha de transcórrer un segle perquè la Batllia General de Catalunya conjuntament amb el Real Consejo de Castilla, el 1730, encomanin a l'enginyer Escofet l'estudi del tema i la confecció d'un pla general per establir el desviament i la rectificació del curs dels dos rius i dels respectius regadius, canals i sèquies.

Aquells plans van ser vertaderament revolucionaris dins aquella societat en què els interessos d'uns pocs terratinents prevalien per sobre de qualsevol millora destinada a paliar els danys que provocaven els aiguats i les avingudes dels rius.

La primera proposta del pla Escofet era desmuntar les dues rescloses, la de Torroella i la de Canet, i aixecar un dic en el paratge del Ter anomenat els Molinots, entre Foixà i Jafre. D'aquesta nova resclosa havia de sortir, per la dreta, un canal que havia de donar aigua als molins de Gualta i de Pals. Mentre, per l'esquerra, un altre canal havia de proveir d'aigua els de Verges, de Belcaire i els regadius de la plana d'aquell sector fins al mar. Des de Verges s'havien de reforçar les motes dels marges del Ter, que amb un traçat quasi rectilini havia d'anar a desembocar al mar travessant la Fonollera. L'expropiació dels terrenys s'havia de compensar amb els sobrants del Ter vell en el Pla de l'Estartit.

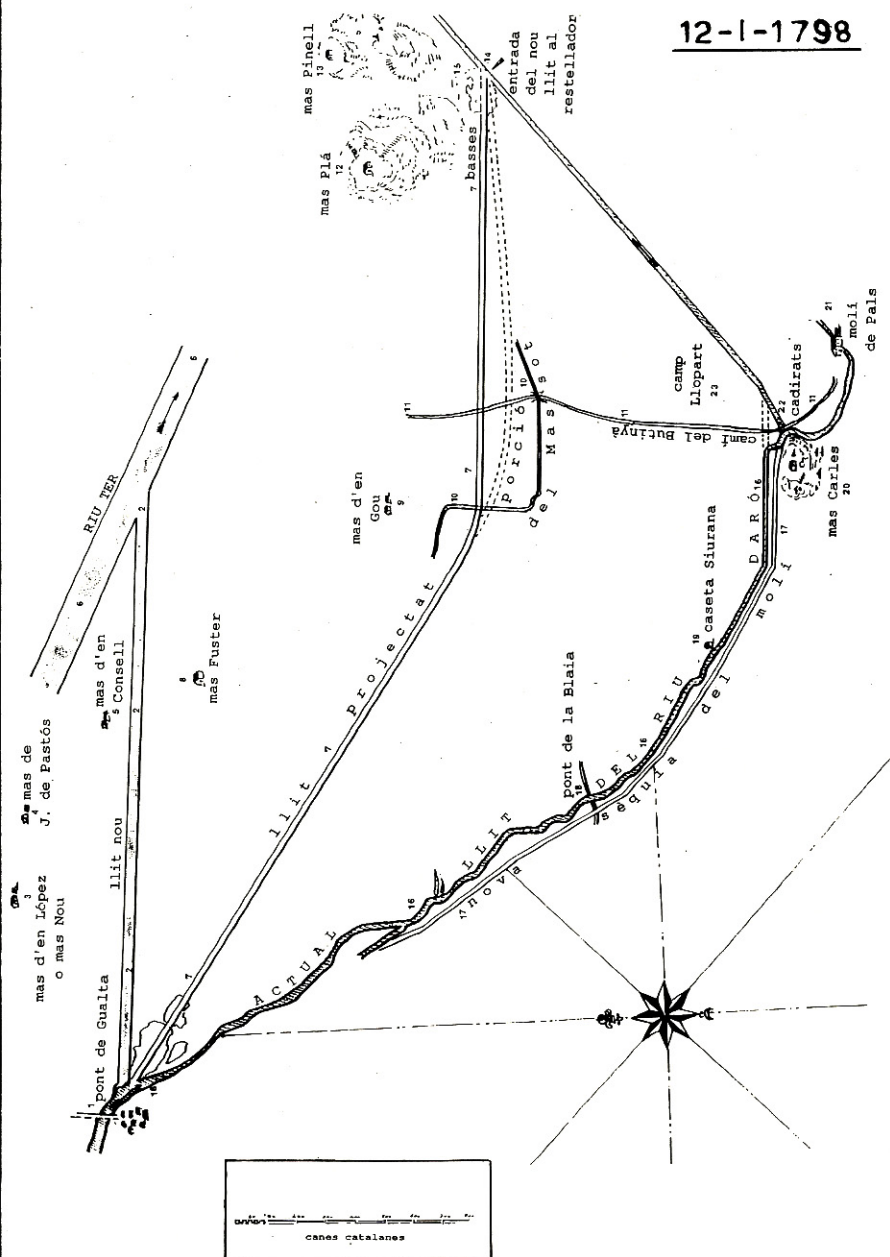
El crit de protesta fou unànime. La Universitat de Torroella protesta perquè segons el pla Escofet havia de sacrificar terres de conreu immillorables, els Carles perquè els partia les heretats del Pinell i la Fonollera, i la resta de propietaris més petits perquè no es consideraven compensats amb unes terres amb pedres i sorrencoses.

Els arxius municipals, els dels Carles i dels Puigdiern i el de la Batllia General de Catalunya són plens de documents, plànols, avantprojectes, peritatges i escrits dels afectats encaminats a desmuntar aquell pla que havia d'acabar amb els desbordaments del Ter. Van haver de passar encara més de cent anys perquè comencessin aquelles obres, quan els successors dels protestaris i l'Ajuntament, que ja no era amo de les Deveses, van reconèixer la importància d'aquella millora per a la comarca.

Pel que fa al Ter, es va rectificar només el meandre que formava a Verges i es van reforçar les motes i estacades seguint un traçat més o menys rectilini. La resclosa de Canet fou rebaixada i s'hi va fer un escorredor al costat del bramador. La de Torroella quedava igual i a partir del mas d'en López, mas Nou, el

DISPOSICIÓ DELS TRES PROJECTES PER DESVIAR EL RIU DARÓ

12-1-1798

curs partia rectilini cap a mar per la Fonollera. El reforçament dels marges des del pont de Torroella al mar es va fer fa ben pocs anys, mentre els canals i les sèquies dels molins quedaven igual, tal com es van dissenyar tres segles enrera.

Plans per al desviament del Daró

El Daró és conegut com un riu mansoi i de curs tranquil, però s'enfurisma quan els aiguats assoten els galters de les Gavarres, els camins es tornen torrenteres i les rieres, des de Begur al Montnegre i per sota la muntanya dels Àngels, es converteixen en fonts naturals del Rissac i del Daró. El seu llit artificial a la plana és poc profund i l'aigua s'escampa des de la Bisbal al mar de Torroella, inundant per uns quants dies tota la contrada.

Al seu pas pel terme de Serra, el Daró buidava una gran part de les seves aigües a l'estany d'Ullastret, i també ho feia la riera de Salsà. Per evitar-ho es va projectar un traçat rectilini per sota del pont vell, des del camí que de Serra menava cap al puig (ja hi havia en aquest lloc una branca del vell Daró), per dirigir-se al lloc anomenat les Clavegueres. Aquest projecte de desviament tardaria més d'un segle a realitzar-se.

En el projecte d'Escofet de 1730 es recomanava de modificar el curs del rec del Molí a les Clavegueres, amb uns arcs d'una mesura semblant als del pont de Gualta. La idea no va prosperar perquè els propietaris dels molins concessionaris de les aigües del rec havien de fer-se càrrec del pagament de les obres.

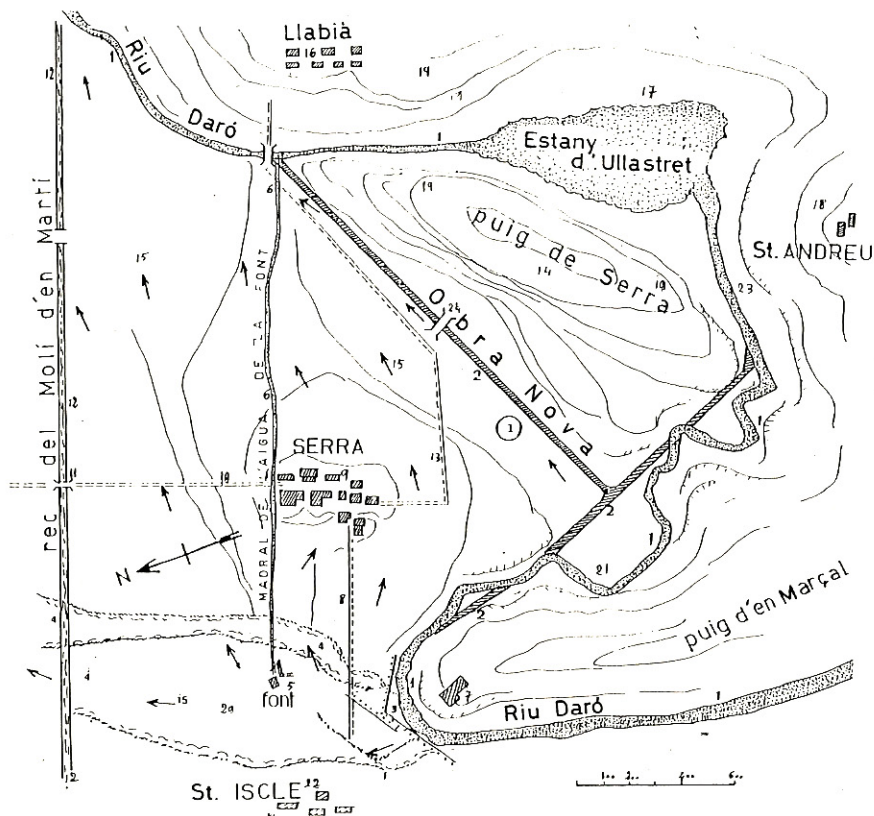
Una altra preocupació eren els desbordaments del Daró passat el pont de Gualta fins al mar. Els Rocabertí, comtes de Peralada, tenien el dret de les aigües del rec del Molí fins a Gualta. Aquest rec buidava al Daró, en el Trestellador, tornava a tenir curs propi fins al molí de Pals —que pertanyia als Tafurer— i buidava les seves aigües una altra vegada al Daró a les Cues, a prop de la seva problemàtica desembocadura al mar.

És fàcil de comprendre que aquell embolic de drets d'aigües dels dos molins, amb el manteniment dels dos canals i de la resclosa, amb les concessions compromeses als regants de les poblacions de Torroella, Fontanilles, Pals i Gualta, l'existència de forts propietaris com els Carles i la pròpia Universitat de Torroella i de procuradors o administradors dels magnats forasters, dificultés que s'arribés a acords i compromisos, que encara es feien més difícils quan es produïen fets catastròfics i apareixien les protestes i reclamacions pel fet que els llits dels canals i dels recs estaven en males condicions.

D'aquestes discussions que es perllongaven anys i anys, van sorgir els plans per al desviament del Daró. Els tres projectes que es varen fer proposaven desviar el Daró des del pont de Gualta.

El primer d'aquests plans proposava la construcció d'un nou canal, rectilini, que anava a buidar les aigües del Daró al Ter, per sota el molí de Dalt i enfront del lloc de la riba esquerra on buidava les aigües el rec del molí dels Solterra. La protesta de Torroella i dels afectats de les terres veïnes fou esclatant es presentaren tècnics i testimonis alegant que, en unir-se les aigües dels dos rius en èpoques de grans avingudes, el Ter quedaria reblert i negaria tot el molí de Dalt i tot el paratge dels horts fins al propi molí del Mig.

PROJECTE DE DESVIAR EL CURS DEL RIU DARÓ

Una forta avinguda del riu va inundar tot el Pla de Serra i el propi poble.

Per aquest motiu es va fer aquest plànol amb indicació (per les fletxes) del curs que prengueren les aigües.

Malgrat la incorrecció geogràfica del plànol, és d'interès per veure el vell curs del riu i el buidament de l'Estany d'Ullastret.

① El ratllat és l'obra nova que es projectava per al nou llit del riu.

El segon pla preveia de fer un canal, des del pont de Gualta, en línia recta per sota el mas Fuster, fins a trobar el curs del rec del Massot per anar a unir-se novament amb el vell Daró a les Basses, després de les Cues. També hi hagué protestes, ara van ser del comú de Torroella, per les terres que li prenien, i dels Carles que consideraven que es negarien les terres de la Fonollera i del Pinell en no tenir el Daró desembocadura al mar.

El tercer projecte era el més idoni, ja que proposava de donar curs propi al rec de Molí fins al molí de Pals amb una nova sèquia, suprimir els cadirals en el Trestellador i retornar el Daró al seu curs primitiu obrint la desembocadura al mar. Com que aquest projecte s'havia de finançar amb les aportacions dels afectats, que anteriorment havien declarat el nombre de vessanes que tenien, esperant rebre una ajuda que no arribaria mai, mentre els propietaris del rec del Molí se'n desdeien i callaven, també fou deixat de banda.

Amb el temps, el curs del Daró es va convertir en rec del Molí de Pals, més avall del mas Carles s'installaren comportes —el trestellador que dóna nom al paratge— que regulen les aigües en temps d'avingudes buidant-les al vell curs del Daró, conegut com a rec del Restanyà, a manera d'escórrer, que avui veiem que desguassa al Massot.

La solució definitiva no va arribar fins a ple segle XX quan, el 1960, després de regular el curs del Daró des de Castell d'Empordà fins a Gualta, es van demolir les rescloses dels molins, avui obsolets, de tota la conca i es va obrir el canal des del pont de Gualta, per la pineda d'en Bataller fins al riu Ter. Mentre les fatídiques clavegueres continuen sent una condemna per als veïns de Gualta.

Josep Vert i Planas